

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Teze diplomové práce

Integrace a adaptace zahraničních studentů na vybraných českých univerzitách se zaměřením na subjektivní pohodu

Bc. Vendula Pourová

© 2015 ČZU v Praze

1. Souhrn

Ústředním tématem této diplomové práce je adaptace, integrace a prožívání osobní pohody zahraničních studentů na dvou vybraných českých univerzitách - Univerzitě Hradec Králové a České zemědělské univerzitě v Praze. Celá práce je rozdělena na dvě části - teoretickou a empirickou. Teoretická část vychází z odborné literatury a je dále členěna na tři tematické kapitoly, které postupně seznamují s problematikou práce, se základními pojmy a s poznatky dosavadních studií a výzkumů. První kapitola je zaměřena na globalizaci, migraci, integraci a adaptaci, na jejich vývoj, příčiny a důsledky, na dostupné teorie a přístupy. Druhá kapitola je pak věnována definici vzdělání, vysokoškolským studentům a cizincům v České republice. Poslední kapitola teoretické části seznamuje s pojmy pozitivní psychologie a objasňuje terminologii týkající se osobní pohody. Empirická část práce je pak tvořena samotným výzkumem, ke kterému byla využita metoda dotazníkového šetření. Tato část práce obsahuje podrobný postup výzkumu, testování výzkumných hypotéz a výsledky výzkumu, které jsou zpracovány adekvátními statistickými metodami. V závěru práce je pak zhodnocení celého výzkumu a získaných dat, diskuze a doporučení nejen pro zahraniční studenty.

Klíčová slova: adaptace, akulturace, integrace, kvalita života, migrace, studenti, subjektivní pohoda, životní spokojenost

2. Cíl práce a metodika

Přestože je problematice adaptace a integrace cizinců, stejně jako prožívání subjektivní pohody věnováno mnoho sociologických a psychologických studií a výzkumů, podrobnějšímu zkoumání této problematiky u zahraničních studentů, jako u specifické cílové skupiny, nebyla v domácích výzkumech prozatím věnována odpovídající pozornost.

Hlavním cílem předkládané práce je zmapování problematiky integrace a adaptace zahraničních studentů na vybraných českých univerzitách se zaměřením na prožívání jejich osobní pohody během studia. Jde tedy o posouzení míry integrace studentů různých národností, nalezení případných souvislostí mezi mírou integrace a prožíváním subjektivní pohody a zároveň analýzu a porovnání možných vztahů mezi osobní pohodou a dalšími vybranými faktory. Práce hledá odpovědi na hlavní výzkumnou otázku: **Jaké faktory ovlivňují adaptaci a integraci zahraničních studentů a jejich prožívání subjektivní pohody nejvíce?**

Mezi dílčí cíle pak patří analýza problémů, se kterými se přijíždějící studenti potýkají, způsobů jak se s nimi vyrovnávají, zjištění, kdo jim s problémy pomáhá a zda jsou s řešením spokojeni. Zároveň je ověřován vliv jednotlivých vybraných faktorů na schopnost integrace a prožívání osobní pohody. Konkrétně je zkoumán vliv země původu, velikosti, zázemí a umístění českých univerzit, sociálních vztahů a chování majoritní české společnosti, délky pobytu na území hostitelské země a znalosti českého jazyka. Výsledky těchto dvou různých skupin jsou mezi sebou porovnávány.

Vzhledem k velikosti zkoumané oblasti, k rozsahu práce a možnostem vlastního výzkumu byly pro potřeby této práce hned na začátku zvoleny dvě konkrétní české univerzity - Univerzita Hradec Králové a Česká zemědělská univerzita v Praze.

Na základě stanovení výzkumných cílů a teoretického uvažování byly pro potřeby výzkumu zformulovány následující výzkumné otázky:

- VO1: Existuje vztah mezi zemí původu a schopností se integrovat do cizí kultury?
- VO2: Je míra integrace a adaptace zahraničních studentů ovlivněna velikostí univerzity a místem, kde se nachází?
- VO3: Kdo zahraničním studentům nejvíce pomáhá při jejich integraci a adaptaci na české univerzitě a zlepšuje tak jejich prožívání osobní pohody?
- VO4: Existuje vztah mezi prožíváním subjektivní pohody a délkou pobytu v cizí zemi?
- VO5: Jaká je u zahraničních studentů souvislost mezi vybranými demografickými faktory (věk a pohlaví) a subjektivní pohodou?
- VO6: Ovlivňuje znalost jazyka diskriminaci a vnímání osobní pohody zahraničních studentů?

Na základě těchto výzkumných otázek bylo stanoveno šest výzkumných předpokladů, které jsou v práci testovány vybranými statistickými metodami.

- H0₁: Zahraniční studenti z EU a ze zemí třetího světa nebudou prokazovat vzájemně rozdílné výsledky ve schopnosti se integrovat a adaptovat na českých univerzitách.
- H0₂: Studenti UHK se nepřizpůsobí lépe vysokoškolskému životu v České republice než studenti ČZU.
- H0₃: ESN Buddy System nemá statisticky významnější vliv na osobní pohodu zahraničních studentů při studiu na českých vysokých školách než ostatní faktory.
- H0₄: Studenti cizinci, kteří jsou v České republice na výměnném studijním pobytu (max. 1 rok) neprožívají více pocity subjektivní pohody a nejsou spokojenější než studenti cizinci v prezenčním studiu celého programu.

- H0₅: Mezi demografickými faktory (věk a pohlaví) a subjektivní pohodou neexistuje u zahraničních studentů statisticky významná souvislost.
- H0₆: Jazyková bariéra nemá vliv na vnímání diskriminace cizinců v ČR a na jejich celkovou spokojenost

Uspořádání celé práce vyplývá z jejího charakteru. První, teoretická část, si klade za cíl poskytnout základní pilíře celé práce. Je v ní využito deskriptivního a analytického přístupu a poskytuje užitečná východiska pro porozumění celého tématu a pro zpracování samotného výzkumu. Je založena na kompilaci a analýze odborné literatury a studiu sekundárních dat v podobě příslušné legislativy, vládních protokolů, oficiálních dokumentů a tiskových zpráv správních orgánů. Konkrétně to jsou dokumenty, vyhlášky, smlouvy, statistiky a články Organizace spojených národů, Evropské unie, Ministerstva vnitra České republiky, Českého statistického úřadu a různých nestátních neziskových organizací.

Navazující empirická část obsahuje samotný výzkum a testování stanovených předpokladů. Tato část práce je zpracována na základě primárních dat získaných kvantitativním způsobem, konkrétně metodou dotazníkového šetření. Mezi hlavní výhody tohoto přístupu patří relativně rychlý sběr dat a jejich přehlednější statistické zpracování, úspora finančních nákladů, záruka anonymity a možnost práce s velkým souborem respondentů, minimální ovlivněnost tazatelem a standardizovaná nebo polostandardizovaná formulace otázek. Nevýhodou naopak může být nedostatek flexibility, příliš obecná a abstraktní data, nedostatečná komplexnost či spontánnost odpovědí a nízká návratnost. I přes uvedené nevýhody byla však forma kvantitativního přístupu zvolena jako nejvhodnější metoda pro tento výzkum, neboť jejím použitím bylo možné zajistit dostatečné množství dat.

Autorka se při konstrukci dotazníku inspirovala dostupnými standardizovanými dotazníky integrace, adaptace a životní spokojenosti z odborné literatury a přizpůsobila otázky daným respondentům - zahraničním vysokoškolským studentům. V dotazníku byl kladen důraz na jednoduchost a přesnost formulace otázek tak, aby nedocházelo k odlišnému pochopení u různých respondentů. Byly použity krátké věty a vyloučeny víceznačné termíny, které by mohly být vykládány různě (např. slova obvykle, zřídka, normálně). Použité odborné termíny byly srozumitelně vysvětleny a blíže upřesněny tak, aby je pochopili všichni účastníci výzkumu.

V úvodu dotazníku byl respondentům stručně vysvětlen záměr výzkumu a význam jejich odpovědí pro jeho úspěšnost. Zároveň byli ujištěni, že jejich individuální odpovědi nebudou nikde zveřejněny a budou použity pouze pro daný průzkum. Nechyběly ani pokyny

k vyplňování, nabídka možnosti získání výsledků, uvedení kontaktu na tazatelku a poděkování za čas strávený vyplněním dotazníku a za poskytnuté informace.

Na začátku dotazníku byly pro identifikaci účastníků výzkumu použity otázky analytické a identifikační. Následovaly otázky meritorní, které byly především uzavřeného a polouzavřeného typu s verbálními bodovacími škálami. Na konci dotazníku byla jedna otázka otevřená, aby měli respondenti možnost sdělit vlastní názory, připomínky a další informace, na které se otázky v dotazníku přímo netázaly

Aby byly získány co nejobjektivnější výsledky, bylo nutné vybrat homogenní skupinu zkoumaných osob. Kritérium pro zařazení do výzkumu bylo pouze jedno. Těmito osobami museli být současní nebo bývalí zahraniční studenti na jedné ze dvou výše uvedených univerzit.

Ještě před rozesláním dotazníku cílové skupině byla jeho forma prakticky ověřena předvýzkumem tak, aby bylo zamezeno zkreslení finálních výsledků. Konkrétně byl dotazník zaslán patnácti respondentům, kteří byli kromě vyplnění dotazníku požádáni o zpětnou vazbu a připomínky. Zároveň byly otázky ještě konzultovány s koordinátorkami pro zahraniční styky z ostatních fakult UHK a na základě získaných připomínek byl dotazník upraven do finální podoby.

Vytvořený dotazník byl distribuován v anglickém jazyce formou elektronického dotazování. Studentům UHK byl dotazník rozeslán na jejich e-maily uvedené při registraci na univerzitě. V případě ČZU byla o spolupráci požádána koordinátorka pro zahraniční styky a studentská organizace Buddy GO.

Statistické zpracování dat v diplomové práci bylo provedeno pomocí systému IBM SPSS Statistics 23.0. Tento statistický software umožňuje přehledné zpracování dat, jejich prezentaci a analýzu, a uspořádání závěrečných výstupů do přehledných tabulek či grafů. Po očištění získaných primárních dat následoval jejich import do tohoto programu. Získaný datový soubor obsahoval kvalitativní i kategoriální proměnné mající charakter jak nominálních, tak ordinálních hodnot. Pro snadnější práci s daty v systému SPSS byly tyto proměnné překódovány na číselné hodnoty.

Pro statistickou analýzu integrace, adaptace a subjektivní pohody zahraničních studentů na českých univerzitách a pro analýzu vlivu různých faktorů byla nejdříve použita deskriptivní statistika, která poskytla jednoduchou sumarizaci výsledků a učiněných pozorování. V části induktivní statistiky byly nejprve formulovány nulové a alternativní hypotézy, které jsou při testování kladeny proti sobě. Statistické testování hypotéz pak bylo vzhledem k povaze získaných primárních dat provedeno pomocí kontingenčních tabulek, kdy

se získaná kategoriální data uspořádají do dvou nebo vícerozměrné tabulky četností nebo relativních četností (v %). Poté byl prováděn Pearsonův chí-kvadrát test dobré shody. Pro ověřování předpokladů v diplomové práci byla zvolena hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Pokud je tedy H_0 pravdivá, existuje při $\alpha = 0,05$ 5% šance, že bude zamítnuta. Při verifikaci hypotéz byl tento koeficient porovnáván s hodnotami asymptotické signifikance, které vyšly při jednotlivých výpočtech. Pokud platí vztah $P < \alpha$ nulovou hypotézu přijímáme za platnou, zatímco pokud platí $P > \alpha$ hypotézu zamítáme. Údaje ze statistického systému SPSS jsou v práci zpracovány v jednoduchých a přehledných tabulkách. Složitější tabulky a výpočty jsou uvedeny v příloze práce.

3. Výsledky práce a doporučení

K naplnění vytyčeného cíle diplomové práce posloužilo získání odpovědí na šest výzkumných otázek, ke kterým se vázalo šest výzkumných hypotéz. Ty byly v rámci práce testovány a na jejich základě byla integrace, adaptace a osobní pohoda zahraničních studentů blíže zkoumána.

Konkrétně testování hypotéz potvrdilo vztah mezi zemí původu a schopností se integrovat do cizí kultury. Z výsledků vyplynulo, že studenti z evropských zemí se integrují a adaptují do české společnosti snáze než studenti z Asie nebo Afriky. Zároveň byl potvrzen statisticky významný vliv mezi osobní pohodou zahraničních studentů a působením studentských organizací ESN Buddy System.

Naopak faktory jako jsou velikost univerzity, její umístění a rozdílné fungování nemají dle statistického testování na integraci a adaptaci zahraničních studentů vliv. Na základě podrobných výpočtů a výsledků průzkumu lze říci, že studenti se potýkají na obou univerzitách se stejnými problémy. Stejně tak byly zamítnuty i souvislosti mezi prožíváním osobní pohody a délkou studia nebo demografickými faktory (věk a pohlaví). Poslední výzkumná otázka zjišťovala, zda znalost jazyka ovlivňuje diskriminaci a vnímání osobní pohody zahraničních studentů. Ani tato souvislost mezi znalostí jazyka a diskriminací zahraničních studentů na dvou vybraných univerzitách však nebyla prokázána.

Ačkoliv statistické zpracování výsledků potvrdilo pouze dvě hypotézy ze šesti, nelze to považovat za neúspěch. Hypotézy byly autorkou stanoveny nejen na základě získaných teoretických poznatků, ale především dle jejích osobních zkušeností a předpokladů. I hypotézy, které se nepotvrdily, ale přinesly nové poznatky a dají se použít jako výchozí bod pro další výzkumy. Bylo by zajímavé v průzkumu pokračovat a zjistit, zda by výsledky byly

jiné například na univerzitě, kde studentská organizace ESN Buddy System nepůsobí a studenti by se museli jak ve škole, tak ve městě zorientovat úplně sami. Využívali by zahraniční studenti služby neziskových nevládních organizací? Platili by za služby komerčním agenturám? Nebo by se snažili si se vším poradit sami? Jaký vliv by toto samostatné snažení mělo na prožívání subjektivní pohody? To jsou otázky, na které by mohl hledat odpovědi další podrobnější výzkum.

Zároveň bylo výzkumem zjištěno, že mezi největší překážky na cestě k úspěšné integraci patří uzavřenost české společnosti vůči cizincům. Nekompetentní úředníci, nepomáhající úřady, spíše restriktivní imigrační politika a nedokonalé zákony cizinecké agendy jsou vnímány jako podstatné překážky.

Jedním z cílů diplomové práce bylo poskytnout zahraničním studentům na základě zhodnocení výsledků výzkumné sondy doporučení, která by mohla přispět k efektivní integraci a adaptaci a s nimi spojenému prožívání subjektivní pohody. Protože je však diplomová práce v češtině, jsou zmíněná doporučení směřována i koordinátorkám pro zahraniční styky a studentským organizacím starajícím se o zahraniční studenty, dále českým studentům, kteří se chystají studovat někde za hranicemi své vlasti a především každému z nás. Integrace totiž není možná bez spoluúčasti majoritní společnosti. Bohužel současná situace a vnímání cizinců českou společností v podstatě neumožňují přichozím cizincům plnohodnotnou integraci. V České republice je tedy potřeba vzhledem k poznávání a respektování odlišných kultur obyvatele interkulturně vzdělávat a vychovávat. Je třeba změnit nedůvěru domácích obyvatel vůči cizincům. Proto by se měla multikulturní výchova zavést jako samostatný předmět do osnov základních škol. Dospělá populace by pak měla být vzdělávána různými projekty podporujícími zvýšení informovanosti v otázkách migrace a integrace, prevenci intolerance, rasismu, xenofobie a diskriminace. Je třeba dbát na rozvoj interkulturní senzitivity, vnímavosti, otevřenosti, empatie a sebereflexe.

Dalším doporučením je rozsáhlejší pozitivní medializace, vzhledem k tomu, že masová média mohou velmi významně ovlivňovat postoje společnosti. V dnešní době je to právě naopak. Média ukazují pouze ty špatné události a lidé, kteří o této problematice nemají podrobné informace, se pak přibližují xenofobnímu chování ještě více.

Výjezd do zahraničí je spjat se spoustou překážek, které mohou ve výsledku celou cestu negativně ovlivnit. Lidé, kteří migrují do jiných oblastí světa, si častokrát neuvědomují, co vše taková cesta obnáší. Proto je důležité se na tuto cestu předem dobře připravit. Do ČR přichází poměrně velké množství těch, kterým vedle znalostí českého jazyka scházejí nejzákladnější informace o způsobu života v novém prostředí, kulturních rozdílech, zvycích,

právním systému, a také možnosti využívat poradenských služeb. Zahraniční vysokoškolští studenti by si tedy měli předem zjistit nejen informace o univerzitě, studiu a městě, ve kterém se chystají strávit část svého života, ale především také o kulturních zvycích a rozdílech, odlišnostech v zákonech a všem, co by jim při pobytu v nové zemi mohlo způsobit problém.

Po příjezdu do nové země by se měli studenti snažit co nejrychleji a nejjednodušeji integrovat. To znamená nebát se místních lidí, komunikovat se spolužáky, začlenit se do kolektivu, účastnit se různých akcí, neodmítat pomoc a především se nebát o pomoc požádat. Aby si udrželi nebo zvýšili svůj pocit osobní pohody, měli by se na studia poctivě připravovat, komunikovat nejen s vyučujícími, ale i se spolužáky a snažit se vyhnout stresu v podobě plnění termínů na poslední chvíli apod. Zároveň by měli zahraniční studenti dbát na zvyšování nejen psychické, ale i fyzické odolnosti, věnovat se zdravému způsobu života, utváření a posilování pozitivních vztahů, sebevýchově v oblasti hodnot a tím dosáhnout zvyšování pocitu osobní pohody.

Doporučení pro zahraniční koordinátory pak je, aby se studentům snažily jejich příjezd a integraci do české společnosti co nejvíce usnadnit. To je možné především včasným poskytnutím detailních informací nejen o univerzitě, o studiu a předmětech, ale také o ubytování, potřebné administrativě a dalších postupech, které přijíždějící studenty čekají. Dále je potřeba je podporovat a motivovat i během studia, odpovídat jim včas na dotazy a snažit se jim integraci ulehčit alespoň na místní univerzitě. I to bude mít na jejich prožívání osobní pohody významný vliv.

Na závěr lze říci, že práce splnila svůj prvotní úkol prozkoumání faktorů ovlivňujících úspěšnou integraci a prožívání osobní pohody zahraničních studentů.

4. Seznam použitých zdrojů – vybrané publikace

- BLATNÝ, Marek a kol. *Psychosociální souvislosti osobní pohody*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 109 s. ISBN 80-866-3335-7.
- DIENER, Ed a Eunkook M SUH. *Culture and subjective well-being*. Cambridge, Mass.: MIT Press, c2000, viii, 355 p. ISBN 0262041820.
- DOSEDLOVÁ, Jaroslava a kol. *Předpoklady zdraví a životní spokojenosti*. 1. vyd. Brno: MSD, 2008, 141 s. ISBN 978-80-7392-010-4.
- FURNHAM, Adrian. *The psychology of behaviour at work: the individual in the organization*. 2nd ed. Hove: Psychology Press, 2005, 15, 821 s. ISBN 18-416-9504-1.

- GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 256 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2798-1.
- HEADEY, Bruce and Alexander WEARING. *Personality, life events, and subjective well-being: Toward a dynamic equilibrium model*. Journal of Personality and Social Psychology, 1989, 57, s. 731-739.
- KEYES, Corey. L. M. *The Mental Health Continuum: From Languishing to Flourishing in Life*, Journal of Health and Social Research, 2002, Vol. 43, 207-222.
- KIM, Young Yun. *Becoming intercultural: an integrative theory of communication and cross-cultural adaptation*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, c2001, 12, 321 s. ISBN 08-039-4488-8.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 195 s. Psychologie (Portál). ISBN 80-717-8835-X.
- MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHOLL. *Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, 218 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-246-1361-1.
- PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010, 220 s. Psychologie (Portál). ISBN 978-80-7367-709-1.
- RYFF, Carol. D. and Corey L. M. KEYES, *The structure of psychological well-being revisited*. Journal of Personality and Social Psychology, 1995, 69, s. 719-727.
- SLEZÁČKOVÁ, Alena. *Průvodce pozitivní psychologií: nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 304 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3507-8.
- SNYDER, Charles and Shane J. LOPEZ. *Handbook of positive psychology*. New York: Oxford University Press, 2002, xviii, 829 s. ISBN 01-951-3533-4.
- WARD, Coleen and Stephen BOCHNER. *The psychology of culture shock*. 2nd ed. Hove, East Sussex: Routledge, 2001. ISBN 02-039-9225-3.

Internetové zdroje

- BALAZ, Vladimír. Migracia študentov v Europe: súťaž o ľudský kapital [online]. In: *Sociológia*. 42/2010, č. 4 [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: <<https://www.sav.sk/journals/uploads/05130907Balaz%20OK.pdf>>

- BERRY, John W. Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations* [online]. 2005, [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: <<http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic551691.files/Berry.pdf>>
- DRBOHLAV, Dušan. *Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt*. [online]. 2001. [cit. 2015-05-18]. Dostupné z: <[http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/mezinaro dni-migrace-obyvatelstva-pohyb-i-pobyt](http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/mezinaro-dni-migrace-obyvatelstva-pohyb-i-pobyt)>
- KLEŇHOVÁ, Michaela. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *České školství v mezinárodním srovnání – stručné seznámení s vybranými ukazateli*. Publikace OECD Education at a Glance [online]. 2014. [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/file/34152/>>
- MYERS, David. G. and Ed DIENER. Who is happy? [online]. *Psychological Science*, 1995, 6. [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <<http://www.davidmyers.org/davidmyers/assets/Who.is.Happy.pdf>>
- UNITED NATIONS. *Number of international migrants rises above 232 million* [online]. 2013. [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: <<http://www.un.org/en/development/de news/population/number-of-international-migrants-rises.html>>